

Barbara Małgorzata Kałdon, *Przemoc wobec dziecka w rodzinie. Studium empiryczne z zakresu kryminologii i prawa*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2014, ss. 280.

Problematyka patologii społecznych, przemocy, postaw agresywnych stanowi przedmiot badań naukowych realizowanych m.in. przez psychologów, pedagogów, socjologów. W związku z tym na gruncie nauk humanistycznych i społecznych powstały liczne koncepcje teoretyczne, wyjaśniające przyczyny postaw agresywnych, takie jak np.: teoria instynktu, frustracji, uczenia się, psychoanalityczna, teoria społecznego uczenia się, anomii, subkultury, stygmatyzacji, socjalizacji oraz psychologiczno-rozwojowa, różnic płci, dwuczynnikowa i socjoekologiczna. Tendencją kultury ponowoczesnej na przełomie XX i XXI wieku jest prowadzenie dyskusji naukowych dotyczących między innymi pojęcia przemocy, związanej z nim terminologii, rodzajów przemocy i form oraz charakterystycznych cech. Na gruncie nauk humanistycznych i społecznych wśród autorów prac naukowych poświęconych problematyce przemocy można wymienić: J. Brągiel, A. Frączka, R. Jasińską, A. Lipowską-Teutsch, J. Mellibrudę, A. Olubińskiego, I. Pospiszyl, J. Rudniańskiego, J. Surzykiewicza, M. Ziemska, J. Żebrowskiego.

Na skutki przemocy szczególnie narażone są dzieci, jako jej świadkowie i ofiary. Należy więc zaakcentować fakt, że problematyce przemocy wobec dziecka w rodzinie zostało poświęcone interesujące studium empiryczne z zakresu kryminologii i prawa. Celem pracy było ustalenie: czy prawo polskie w wystarczającym stopniu chroni dziecko przed przemocą w rodzinie, czy zjawisko przemocy wobec dziecka w rodzinie ma taki charakter, jaki ukazywany jest w mass mediach i jaki funkcjonuje w stereotypach społecznych (tzn. czy mass media odzwierciedlają rzeczywistość społeczną w tym zakresie) oraz czy przemoc występuje tylko w rodzinach patologicznych. Przedstawiono charakterystykę dziecka jako ofiary przemocy w rodzinie, a przy tym również osoby dorosłej doświadczonej przemocą domową. Zajęto się psychospołeczną analizą sprawców przemocy wobec dziecka oraz wyjaśnieniem, w jakim stopniu istniejące formy przeciwdziałania i interwencji podejmowane w województwie podkarpackim są adekwatne do rozpoznawanego zjawiska przemocy i jego uwarunkowań. Celem pracy było także określenie/zaproponowanie

wniosków dotyczących działań profilaktycznych związanych z przyszłymi zmianami w ustawodawstwie polskim (*de lege ferenda*).

Praca składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów (dwóch teoretycznych i trzech empirycznych), podsumowania i odpowiedzi na pytania badawcze oraz zakończenia, bibliografii, załączników, wykazu tabel i wykresów. Implikuje wykaz skrótów.

Autorka podkreśliła, że prawo polskie chroni dzieci przed przemocą, ale nie wszystkie przypadki takiej przemocy są ujawniane. Poza tym w Polsce badań dotyczących przemocy wobec dziecka w rodzinie jest niewiele, co znaczenie utrudnia analizy porównawcze w tym zakresie. Zwróciła uwagę na fakt, że w Rzeczypospolitej nadal pokutuje społeczne przyzwolenie na stosowanie kar cielesnych jako metody wychowania, co również nie pozwala dokładnie określić skali zjawiska przemocy wobec dzieci.

W rozdziale pierwszym autorka zaprezentowała problematykę przemocy w literaturze naukowej w ujęciu prawnym. Skupiła uwagę na definicji znęcania się (również w aspekcie historycznym) oraz na przestępstwie znęcania się w aktach normatywnych prawa karnego. Omówiła przepisy służące ochronie rodziny w polskim *Kodeksie karnym*. Zaznaczyła, że myślą przewodnią nowego prawa karnego jest ochrona godności osoby pokrzywdzonej, sprawcy przestępstwa oraz dóbr służących rozwojowi danego człowieka i pokojowemu współżyciu interpersonalnemu. Zdaniem autorki prawo karne może/powinno być środkiem pomocniczym w procesie zapobiegania przestępczości (uwarunkowanej wieloma czynnikami). Barbara M. Kałdon napisała o zjawisku nasilania się przestępstw znęcania się nad dziećmi i osobami dorosłymi w rodzinie. W zestawieniu tabelarycznym wyszczególniła i omówiła dane liczbowe dotyczące tego przestępstwa na podstawie statystyk policyjnych i sądowych (w zakresie postępowania wszczętego, przestępstwa stwierdzonego, wykrytego i postępowania zakończonego w latach 2001-2009). Poświęciła uwagę regulacjom ustawowym dotyczącym przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Podkreśliła, że budzą one szereg kontrowersji, ponieważ nierzadko stwarzają „swoisty pozór” załatwiania problemów dotyczących przemocy w rodzinie.

Barbara M. Kałdon omówiła również problematykę przemocy w świetle literatury psychologicznej i pedagogicznej. Zaprezentowała definicje przemocy oraz klasyfikację jej form, a także rodzaje (przemoc fizyczną, przemoc psychiczną/emocjonalną, przemoc seksualną). Poświęciła uwagę przemocy o charakterze seksualnym względem dziecka w rodzinie (seksualnemu wykorzystywaniu dzieci, kazirodztwu) oraz zaniedbywaniu dzieci przez rodziców, a także czynnikom sprzyjającym stosowaniu przemocy wobec dziecka (społeczno-kulturowym, rodzinnym, osobowym).

Analizując problematykę przemocy wobec dziecka w literaturze przedmiotu, zaznaczyła, że w języku prawniczym określenie „dziecko” nie ma jednoznacznych konotacji, ponieważ obejmuje swym zakresem zarówno osoby niedawno narodzone (noworodki), jak i zbliżające się do pełnoletności. Przypomniała, że w prawie polskim funkcjonują różnorodne terminy odnoszące się do dziecka: „małoletni”, „nieletni”, „młodociany”, „młodzież”. Zarysowała linię rozwojową zjawiska karcenia

dzieci w ujęciu historycznym i stwierdziła, że jako niepożądane zostało pominięte w polskim prawie powojennym. W recenzowanej publikacji podjęła także problematykę karania i nagradzania dzieci w środowisku rodzinnym w świetle literatury naukowej, podkreśliła znaczenie prawnego zakazu stosowania kar fizycznych wobec dzieci. Wyjaśniła, że prawny zakaz fizycznego karania i poniżania dziecka w jakikolwiek sposób wprowadzono najpierw w Szwecji (1979), następnie w Finlandii (1983), Norwegii (1983), Austrii (1989), a potem w innych krajach. Prawo polskie, a zwłaszcza ustawa nowelizująca *Ustawę o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie* z 2005 r. (Dz.U. nr 125, poz. 842), również chroni dzieci przed przemocą.

W rozdziale drugim Barbara M. Kałdon podjęła problematykę dziecka jako świadka przestępstw szczególnej kategorii. W związku z tym zaprezentowała wybrane zagadnienia z zakresu psychologii dziecka oraz dotyczące roli dziecka w procesie, przede wszystkim jako świadka w postępowaniu karnym (które przez fakt bycia świadkiem przestępstwa może stać się zarazem ofiarą urazu z pourazowym zespołem stresu) i jako osoby pokrzywdzonej. Autorka poddała analizie podstawę prawną i literaturę naukową dotyczącą przesłuchiwanie dziecka, również zaburzonego psychicznie i w ciężkim stanie zdrowia. Wymieniając podmioty uprawnione do przesłuchania dziecka (sąd, prokurator, policja), podkreśliła znaczenie kompetencji merytorycznych i osobowościowych osób uczestniczących w jego przesłuchaniu. Wyjaśniła szczególną i trudną dla niego formę przesłuchania konfrontacyjnego, a także traumatyczną formę przesłuchania z okazaniem rzeczy, świadków (które w przypadku dzieci powinno być tajne, za lustrem fenickim, lub pośrednie za pomocą fotografii) i inne szczególne formy przesłuchania dziecka (np. głuchego, z udziałem tłumacza).

Analizie akt sądowych traktujących o przemocy domowej autorka poświęciła kolejny rozdział swojej książki (trzeci). Przedstawiła w nim wyniki przeprowadzonych badań tych akt, opisujące zjawisko przemocy w rodzinie – jej sprawców i ofiary. Rozdział ten zawiera szczegółową charakterystykę spraw o przestępstwa przeciwko rodzinie, charakterystykę sprawcy przemocy domowej, charakterystykę ofiar przemocy: dziecka i osoby dorosłej. W podsumowaniu zaprezentowanych danych statystycznych autorka stwierdziła (na podstawie przebadanej dokumentacji sądowej), że sprawca i ofiara przemocy zwykle pozostają ze sobą w bliskich związkach, charakteryzują się niskim stopniem wykształcenia i przeważnie brakiem stałego miejsca zatrudnienia. Główną ofiarą przemocy w rodzinach, w których nadużywa się alkoholu oraz występują liczne awantury, było dziecko. W zdecydowanej większości przypadków było ono atakowane, gdy stało w obronie matki. Barbara M. Kałdon stwierdziła, że chociaż statystyki policyjne dotyczące interwencji domowych są obszerne, to dużo spraw jest umarzanych przez sądy. Tylko nieliczne przypadki dotyczą prawomocnie skazanych sprawców.

Rozdział czwarty implikuje problematykę przemocy w rodzinie w świetle statystyki policyjnej, dane uzyskano dzięki procedurze Niebieskiej Karty (NK) z okręgu Niska (za lata 2004-2009) i Stalowej Woli (za lata 2000-2009). Jak podkreśliła autorka, można je potraktować łącznie ze względu na bliskie sąsiedztwo tych

miast. Dane dotyczą liczby postępowań przygotowawczych w zakresie przemocy domowej – wszczętych na skutek złożenia zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa – miejsca i czasu interwencji dotyczącej przemocy w rodzinie, liczby sprawców przemocy domowej, również pod wpływem alkoholu, liczby pokrzywdzonych w wyniku przemocy, liczby przypadków udzielenia pomocy medycznej, liczby postępowań przygotowawczych dotyczących przemocy domowej, w których była prowadzona procedura Niebieskiej Karty (wszczętych, stwierdzonych, zakończonych), liczby informacji przesłanych do placówek takich jak: ośrodek pomocy społecznej, gminna komisja rozwiązywania problemów alkoholowych, ośrodek zdrowia, ośrodek szkolno-wychowawczy, organizacja pozarządowa.

W rozdziale piątym Barbara M. Kałdon zaprezentowała charakterystykę dzieci w Ośrodku Interwencji Kryzysowej w Rudniku nad Sanem, które znalazły się w tej instytucji wskutek doznanej przemocy domowej. Dane liczbowe ujęła w następujące kategorie: płeć dziecka, wiek, formy przemocy względem dziecka, liczba dzieci w rodzinie, sprawca przemocy wobec dziecka, stosunek sprawcy do alkoholu, stan zdrowia sprawcy, jego wykształcenie, skutek prawny dotyczący sprawców przemocy i ich ofiar (ograniczenie władzy rodzicielskiej, jej pozbawienie, nadzór kuratora sądowego, izolacja sprawcy, izolacja dziecka jako ofiary przemocy, inne, brak danych). Rozdział szósty stanowi natomiast wartościowe podsumowanie recenzowanej pracy, zawiera odpowiedzi na szczegółowe pytania badawcze związane z głównym problemem badań własnych (s. 232-237).

W zakończeniu Barbara M. Kałdon napisała, że przemoc wobec dziecka jest problemem społecznym, co wskazuje na potrzebę wielu (holistycznie ujętych) działań, m.in. profilaktycznych, edukacyjnych, polegających na wsparciu społecznym rodzin ryzyka. W związku z powyższym można dodać, że omawiane studium empiryczne z zakresu kryminologii i prawa, poświęcone problematyce przemocy wobec dziecka w rodzinie, powinno być znane m.in. pedagogom, psychologom, kandydatom do zawodu nauczycielskiego. Ze względu na walor edukacyjny z pewnością może służyć cenną pomocą w lepszym zrozumieniu również wielu problemów dydaktyczno-wychowawczych dzieci, które są ofiarami przemocy domowej. Nierzadko nie radzą sobie one z prawidłowym nawiązywaniem kontaktów i rozwijaniem interakcji w różnorodnych sytuacjach życia społecznego, a nawet mogą zagrażać innym, agresywnie odreagowując swoją dziecięcą niemoc nabytą w niezwykle trudnych okolicznościach, w procesie licznych upokorzeń związanych z przemocą domową w rodzinie.

Na koniec można również podkreślić staranne opracowanie i rzetelne udokumentowanie przez autorkę omawianej problematyki w licznych przypisach, a także estetyczne wydanie omawianego dzieła przez Wydawnictwo Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie.

Edyta Wolter
UKSW, Warszawa